

08-06-2002

Marc Holthof;

Wereldmerken en hun werken

Undercoverjournalistiek is er sinds de globalisering een stuk simpeler op geworden. Dat Nestlé zuigelingen ombrengt en Nike rijk wordt met kinderarbeid, zijn al lang klachten van groepen voor de mensenrechten, vakbonden, ontwikkelingsorganisaties. Met het internet zijn de mogelijkheden tot 'check and double check' enorm toegenomen. Een Duitse en een Oostenrijkse onderzoeker hebben samen een Zwartboek opgesteld van wereldmerken die volgens hen niet deugen. Een voortzetting met andere middelen van Naomi Kleins 'No Logo!'. Jef Coeck

Er worden 47 ondernemingen beschreven die op grote schaal en veelvuldig de ethische normen zouden schenden. Dat gaat van milieuvervuiling over dierenmishandeling tot alle vormen van mensenmishandeling en uitbuiting. Zowel de aantijgingen als de beschuldigde firma's zijn niet van de minste. De schrijvers moeten wel heel zeker van hun stuk zijn om man en paard te durven noemen en wereldwijd rechtszaken te riskeren. Het tweede deel bevat een alfabetische lijst met 'bedrijfsportretten': economische gegevens, beschuldigingen, mogelijke actiemiddelen, bronnen van informatie. Zelf zeggen de auteurs dat dit boek de lezer woedend zal maken. En dat is ook de bedoeling.

Coltan

De topdrie van de 'boosdoeners' zijn volgens de auteurs Bayer, TotalFinaElf en McDonald's. Bayer neemt door onethische medicijnproeven bewust ernstige gezondheidsrisico's bij patiënten, het bedrijf brengt gevaarlijk vergif in omloop, het vecht tegen goedkope aids-medicijnen in de arme landen. En het is een van de belangrijkste financiers van de handel in grondstoffen in het door burgeroorlog verscheurde Kongo. Dat is in een notendop de klacht.

Sinds augustus 1998 woedt in een groot deel van het mineralenrijke land de 'Eerste Wereldoorlog van Afrika', die nauwelijks iemand in het Westen beroert, behalve af en toe een zeldzame Belgische politicus. Er zijn al 2,5 miljoen doden gevallen, waarvan een derde kinderen. Daarbij komen nog eens 16 miljoen slachtoffers van hongersnood en ziekte. Massale slachtingen, onwettige executies en illegale arrestaties zijn in Kongo aan de orde, staat in een rapport van VN-secretaris-generaal Kofi Annan. Zeven Afrikaanse landen en twee rebellenbewegingen zijn in de gevechten betrokken, veelal met inzet van kindsoldaten. Alle partijen gebruiken de diensten van misdaadkartels, om door de handel in grondstoffen hun oorlog te bekostigen. Bekend zijn de 'bloeddiamanten' waarmee de zogenaamde revoluties in Angola en Sierra Leone worden gefinancierd.

Goud, koper en kobalt worden getroffen door dalende wereldprijzen. Niet erg. Een tot voor kort relatief onbekend materiaal is tantalium, dat veel in Kongo voorkomt en er colombo-tantaliet, afgekort 'coltan' wordt genoemd. Het metaal heeft een buitengewoon hoog kookpunt en een hoge dichtheid. Het is fel begeerd voor de aanmaak van elektrolytische condensators, zoals in gsm's, computers, Playstation en Gameboy, maar ook sommige wapens en medische apparaten. Vooral door de gsm-hausse zijn de prijzen op de wereldmarkt duizelingwekkend gestegen. Tussen februari 2000 en januari 2001 steeg de prijs van tantalium op de Londense metaalbeurs van 180 naar 850 euro per kilogram. (Intussen is hij weer flink gezakt.) Coltan ziet eruit als vuilgrijs zand of gruis en wordt met de hand of met eenvoudige werktuigen gedolven. Van het crisisgebied in Oost-Kongo belandt het via dubieuze kanalen op de wereldmarkt, in Russische Antonov-toestellen, die op hun retourvlucht wapens aan de rebellen leveren.

Hier komt de Duitse aspirinefabrikant Bayer en haar dochteronderneming H.C.Starck in the picture. De laatstgenoemde verwerkt volgens de auteurs wereldwijd meer dan de helft van het dure metaal en levert het door aan de elektronica-industrie. Klaus Werner, een van de auteurs, kwam computergewijs en door zich op het internet uit te geven voor een coltanverkoper, achter de combinatie. Hij ging zich ook ter plekke van een en ander vergewissen. Het is een ongemeen spannend verhaal geworden. H.C.Starck is blijkbaar de grootste opkoper van de meest omstreden grondstof van het Kongolese oorlogsgebied. Als bewijsmateriaal wordt onder meer een deel van de e-mailcorrespondentie aangevoerd en uitgetypte gesprekken met tussenpersonen. Het bedrijf zelf ontkent de aantijgingen.

Aids

Ook het geknoei van farmaceutische firma's met geneesmiddelen wordt lang en breed uitgesponnen. Dat geknoei kan vele vormen aannemen, maar een van de meest schokkende is het uitproberen van nieuwe medicijnen op menselijke proefkonijnen. We treffen andermaal de naam Bayer aan, maar ook het Belgische Janssen-Cilag wordt in het boek genoemd met zijn neuroleptisch middel 'Risperdal'.

Een apart verhaal is dat van de aids-remmers. Elke dag sterven in Afrika tenminste vijfduizend mensen aan aids. In 2005 zal deze ziekte meer doden geëist hebben dan de Eerste en de Tweede Wereldoorlog samen. Maar de bestaande middelen zijn in Afrika of niet te krijgen of onbetaalbaar. Dat heeft alles te maken met de octrooirechten. Het is pas onlangs dat deze rechten van de concerns enigszins zijn ingekrompen.

Niemand zal betwisten, zo schrijven de auteurs, dat het voor de farmaceutische industrie van levensbelang is haar octrooien te beschermen om het onderzoek te financieren. Want ondanks alle kritiek op de farmaceutische multinationals staat vast dat zij de motor zijn van nieuwe ontwikkelingen op het gebied van de geneesmiddelen. Met slechts enkele uitzonderingen zijn alle aids-therapieën en aids-tests door de farmaceutische industrie ontwikkeld. Zonder de prikkel dat daarmee ook winst kan worden gemaakt zou het onderzoek doodbloeden. 'Het zou onverstandig zijn de koe te slachten die men wil melken.'

Het is een genuanceerd oordeel, maar geen goedkeuring van onethisch gedrag. Het is al sinds 1994 bewezen dat een behandeling met medicijnen de overdracht van het HIV-virus van de moeder op het ongeboren kind kan verhinderen. Niettemin zijn sindsdien door artsen in Azië en Afrika minstens vijftien onderzoeken gedaan waarbij duizenden moeders enkel placebo's in plaats van werkzame medicijnen kregen. De onderzoekers namen daarbij bewust op de koop toe dat baby's met HIV zouden worden besmet. Het toppunt van cynisme is wel, dat deze onderzoeken niet door de farmaceutische industrie werden gefinancierd, maar door publieke instellingen: onder meer door de Amerikaanse regering en door het aids-programma van de Verenigde Naties.

Angolagate

TotalFinaElf, de fusie van de oliemaatschappijen Total, PetroFina en Elf Aquitaine, heeft een jaaromzet van 114 miljard euro en stelt 130.000 mensen te werk. Het Franse concern wordt door de auteurs beschuldigd van samenwerking met militaire dictaturen, financiering van burgeroorlog en wapenhandel, en vernietiging van bestaansmiddelen in oliewingebieden. Zo is Total nog altijd actief in Myanmar (voorheen Birma). Daar heerst een militaire dictatuur die haar eigen bevolking dermate wreed behandelt dat zelfs de Amerikaanse oliemultinational Texaco zich uit het land heeft teruggetrokken. In het oliewingebied kwam het tot gedwongen evacuaties die met geweld werden doorgevoerd. Melding wordt gemaakt van dwangarbeid en willekeurige executies. Aung San Suu Kyi, oppositieleidster en winnares van de Nobelprijs voor de vrede, noemt Total 'de beste steunpilaar' van het militaire regime.

In Angola heeft het Franse Elf, samen met een puikje van Franse corrupte politici, de oorlog van de autocratische president Dos Santos gefinancierd, zo beweren de auteurs. Bekende namen zijn de conservatieve ex-minister van Binnenlandse Zaken Charles Pasqua en Jean-Christophe Mitterrand, zoon van de overleden Franse president. Mitterrand jr. werd gearresteerd, hij zou via de oliehandel 1,8 miljoen dollar (1,9 miljoen euro) smeergeld hebben ontvangen voor de levering van wapens aan Dos Santos. Het schandaal wordt Angolagate genoemd, omdat de VS in deze periode de (intussen gedode) rebellenleider Savimbi steunden. Overigens gaat de strijd om de gigantische olievoorraden voor de Angolese kust onverminderd door: in hoofdzaak tussen TotalFinaElf en het Amerikaanse Chevron.

Runderschieten

Om de vier uur wordt ergens ter wereld een nieuwe McDonald's geopend. Met zijn dertigduizend filialen is de hamburgerketen het grootste restaurantimperium van de planeet. In het boek zijn de klachten tegen het bedrijf veelvuldig en uiteenlopend.

Eerst was er de massale kap van het regenwoud in Zuid-Amerika, ten behoeve van de runderteelt. Daar kwam fel protest tegen. Nu komt het vlees dat door de Europese gehaktmolens wordt gedraaid, van Europese koeien. Maar ook dat stelt problemen want nu moeten tonnen veevoer worden geïmporteerd uit landen waar grote delen van de bevolking honger lijden. Reusachtige oppervlakten landbouwgrond worden dus aan de productie van menselijk voedsel onttrokken.

Niet minder dan 1,3 miljard runderen worden wereldwijd voor de McBurger gefokt. Ongeveer de helft van de mondiale graanoogst gaat eraan als veevoer, jaarlijks 600 miljoen ton. 'De koeien van de rijken eten het brood der armen', luidt de slogan. De massale runderteelt speelt een grote rol in de opwarming van de atmosfeer. Herkauwers, dat is bekend, plegen nogal wat methaangas af te scheiden. 'Een doorsnee koe heeft het broeikaspotentieel van een gemiddelde personenauto', constateerde een commissie van Duitse deskundigen.

Voor zijn Chicken McNuggets en McBurgers werden kippen gevoerd met gemanipuleerde soja. Protest, McDonald's bond in. Op sommige plaatsen verkoopt de keten ook zogeheten 'Happy Meals', waarbij aan kinderen Disney-figuurtjes als Snoopy en Winnie the Pooh worden uitgedeeld. Dit speelgoed, zo bleek najaar 2000, werd geproduceerd in Azië, met kinderslaven die voor een werkdag van 15 uren 1,5 euro kregen. De klachtenregen en de processen tegen McDonald's houden niet op.

We hebben hiermee de topdrie van het Zwartboek samengevat, maar de 44 andere merkpraktijken zijn even schokkend. Bovendien is de lijst natuurlijk niet uitputtend. Het is niet uitgesloten dat dit controversiële boek meer dan één staartje krijgt. Wellicht ook een vervolg. Of de doorsnee consument het allemaal wil weten, blijft nog maar de vraag.

Klaus Werner & Hans Weiss - Zwartboek wereldmerken en hun praktijken - 2002, Rijswijk, Elmar, 318 blz., 19,90 euro,

ISBN 90-389-1244-7.

De Tijd, pagina 8, 1490 woorden
© Uitgeversbedrijf Tijd NV

print dit artikel

download in **RTF (Word)**, **HTML**, **XML**

koop bijkomende reproductierechten aan

sluit dit artikel